

kilátó

KÁNTOR LAJOS

Erdélyi álmok

Erdélyben, a mi „konglomerátunkban” az anekdotának is sajátos töltete van. Egyetlen példa:

Az öreg székely reggel találkozik a komájával. Beszédbe elegyednek, erről-aról, semmiségekről beszélnek, de az öregből láthatóan kikívánczozik valami fontos.

- Az éjjel szépet álmodtam, komám.
- Aztán mi volna az?
- Bukarestbe utaztam.
- És mi abban a különös?
- Hát... útlevéllal!

Olvasom egy Budapesten megjelent könyvben (Gyökössy Endre a szerzője, *Lélek-ápolás* a címe) ezeket a mondatokat: „Vannak álmok, amelyek *külső ingerek hatására* alakulnak ki.” Vagy: „A tudatalatti minél mélyebb rétegéből tör elő egy álom, annál inkább *szimbólumokkal terhes, képes beszédű.*” Az álmoknak, tudjuk, sok fajtáját lehet megkülönböztetni, köztük a vágyálmokat. Az idézett szerző a legyszerűbbnek a hétköznapi álmodot nevezi, „amelyben lelkünk mélye, a tudattalan, mintegy válaszol a napi eseményekre”. Nos, ha megpróbálom felidézni a magam jellemzőnek vélt, visszatérő álmait, elsőnek egy szűk kapubejárat jut eszembe, amelyen az ember alig tudja átréselni magát. Még sűrűbb gyakorisággal álmodtam, álmodom, hogy idegen, ám mégis ismerős tájban, városban járok, nem tudok kikeveredni az útra. És a legfrissebb, a múlt éjszakai álmodom (az alapmotívum mindig ugyanaz): sietek az állomásra, késésben vagyok, jegyet kellene még vennem, mindenfelé építkezés zajlik, a pénztárt nem találom – és lekésem a vonatot.

Már nem álom, hanem ugyancsak mai, de valóság: végre megtalálom a hetek óta keresett könyvet a szekrények sokadalmában. *Világok* cím alatt, a csíkszeredai Bookart 2011-es kiadásában jelent meg, tartalmazza a marosvásárhelyi folyóirat, a *Látó* 1991/6. számában megjelent összeállítást, az *Álomlátót*. Megtehetném, hogy az ott közölt prózai és verses szövegek alapján kezdjek kortársi-irodalmi álomosztályozásba, hiszen az erdélyiek, Lászlóffy Aladár, Pusztai János, Kovács András Ferenc, Visky András, Balla Zsófia mellett Határ Győzöt, Esterházy Pétert és Nadas Pétert is olvashatom az antológiában. És persze Láng Zsoltot, a negyedszázada készült különszám szerkesztőjét. (Esterházy-idézet: „Ó, Láng lelkű szerkesztő, keress nekem bocsánatot szívárványos Erdélyedben!”) Maradok Láng Zsolt „álomutazó naplójának” első, október eleji vasárnapi bejegyzésénél, már csak azért is, mert szülővárosomat idézi: „A kolozsvári Szent Mihály téren vagyunk, a Wolphard-ház előtt, párok várják utasításaimat, a lányok hajában bársonypántlika lobog. A tánc, amelyet

betanítok, mintha palotás volna, voltaképpen pedig egy közelgő felvonulás része. A Lábas-ház erkélyéről Mihály ex-király inspiciálja készülődésünket. Átfut bennem, hogy irredentának tarthat, és bizonyára megteszi az ilyenkor szokásos intézkedéseket... Az egész szituációból mégis jó békesség árad, feltölti az utcákat, a teret. Könnyen lehet persze, hogy fordított az irány, s az eső utáni tér, a pirosba-fehérbe öltözött ifjak zsbongása teszi bizakodóvá a hangulatot. Nem tudom, mit hoz a jövő, háládatosan gondolok a jelenre.”

Ez a Zsolt-álom (talán) 1990-es – a külső ingerek hatása? –, mindenesetre alkalmas, hogy innen vissza, majd előre lapozzak; erdélyi magyar írók, régiek és újak, továbbra is jelenvalók álmait idézzük fel együtt, hangsúlyosan – vagy épp emblematikusan – erdélyieket. Éber álmokat is, fontos, történelminek bizonyult álmodozásokat. Mással pedig nem is lehet kezdeni, mint Kós Károllyal, az 1921-es *Kiáltó Szóval*. Ahol az álomból ébredés a meghatározó.

Kós a régi álom egykori teljesülésétől indítja gondolatmenetét: „Hetven esztendeje, hogy apáink kimondották azt a szót egy akarattal, és fél százada, hogy megtestesült az ezeresztendő álom; az a Magyarország, amelynek fejére Párizsban mondották ki az ítéletet”. Vagyis: 1848, 1868 – és 1920. „Most aztán kisült minden. Két esztendő keserű várakozása, dermedt álma után megtudtuk, hogy minden, amiben hittünk, bízunk, reménykedtünk: délibáb az. Megtudtuk, hogy a nap nem ott kel fel, ahol lenyugodott.” A megcsonkított Magyarország elfogadta az ítéletet, azt kihirdették, végrehajtották. Kós Károly elkerülhetetlennek mondja a szembenézést az igazsággal: „Aki mást mond: hazudik az; aki mást hiszen: álmodik az; aki másban reménykedik: délibábot kerget az.” Ő pedig szakítva az álmodozással, meghirdeti: „Fölbredtünk. Látni akarunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Ösmerni akarjuk magunkat.” Közel évszázad távolából persze rákérdezhetünk, vajon ez az 1921-es, oly fontos, erőt sugárzó és intézményeket teremtő ébresztés nem hat-e ma álmodozásnak, amikor Kós például megállapítja: „Velünk, Erdély magyarságával minden időben számolnia kell annak, aki szuverenitását reánk kiterjesztette. Számolnia kell Romániának is, ha azt akarja, hogy területi és népességben való gyarapodása erőgyarapodást is jelentsen. Nem pedig fölös terhet, súlyos kölöncöt.” Tovább olvasva sorról sorra a *Kiáltó Szót*, a köztes 94 év hozta változásokon lehetetlen nem elgondolkodunk. Újabb bekezdésnyi Kós-szöveg a kiáltványból: „Amit ma a magunk számára kérünk [itt a gyulafehérvári határozatban megígért nemzeti autonómiára utal Kós Károly], amiért holnap harcba szállunk, és holnapután talán már szenvedünk is, de amit hitünk szerint végre is kivívunk, azt fogják kérni, azért fognak harcolni, szenvedni, és azt fogják kivívni maguknak szász és román erdélyi nemzettestvéreink is.” És még egy jellegzetes, transzszilvanista kósi mondat: „Mert mi, magyarok megsemmisülhetünk – bár ez nem valószínű –, és eltűnhetik Erdély földjéről a szász is, de élni fog akkor is Erdély, mert geográfiai egyéniség, gazdasági egyéniség, történelmi szükségesség.”

Irodalomtörténeti súlyú, évtizedeket átölelő erdélyi álomantológiát sokféleképpen lehetne összeállítani – természetesen a személyes sorsok, a magánéleti történetek elsődleges figyelembe vételével is –, és akkor Reményik Sándor, a Babits Mihály által „az erdélyi költőnek” minősített Kós-kortárs az összmagyar szerelmi

líra élmezőnyébe kerülne az *Álmodsz-e róla?* című, 1937-ben született versével, akár Szabó Lőrinc közelébe. Visszatérve azonban eredeti gondolatmenetünkhöz, a jobban ismert Reményik (illetve Végvári) harcosabb – vagy ha úgy tetszik, nosztalgikusabb – költeményei közt keresgélhetünk, rátalálva az „Ó forradalmak, ellenforradalmak, / Diktatúrák és rohamcsapatok, / S ti lobogók, vörösek vagy fehérek” kezdetű versére, az *Egyetlen tette*. Ennek záró sorait idézem: „Mikor a lét pillérei inogtak / És mint a viasz, minden elhajolt, / Egyetlen ércnél szilárdabb valóság, / Egyetlen tett: a költő álma volt.” 1923-ban írta ezt Reményik, öt évvel az *Eredj, ha tudsz!* után, egygel a *Ha nem lesz többé iskolánk...* előtt, kortársaihoz hasonlóan vergődve álmok és ébredés libikókájában, ami Dsida Jenőről is elmondható. A *Psalmus Hungaricus*-ban sajátos szókörnyezetben bukkan fel az álmok: „Zúgjon fel hát a magyar zsoldár, / dúljon a boldog éji álmokon, / seperjen át a fekete, / tarajos és hideg hullámokon / vérkönnyet csepegő fáklák fényeinél.”

És most ugorjunk évtizedeket – tulajdonképpen nem távolodva el nagyon a két világháború közötti költői álmok és ébredések világától, a múltra épülő és a múltat tagadó jelentől. „Erdély a túlcsonduló hűség és a fölös lelkiismeret-furdalást okozó hűtlenség országa” – olvashattuk 1991-ben Markó Béla esszéjében, *Az erdélyi macskában*. Hozzáolvasva pedig ehhez a mondathoz legalább három, Markóval készült interjút, 1988-tól 2013-ig (kettő közülük kötetnyi), az „álmokhoz” nyugodtan társíthatjuk az „illúzió” fogalmát. Kevéssel a romániai politikai változások előtt, húszéves önmagára és nemzedéktársaira visszagondolva válaszolta nekem Markó: „Teljesnek tűnt még az intézményes kultúra, nem az onnan való kivonulás, hanem az integrálódás, a belülről való változtatás és átrendezés lehetett a cél. Íme: egy újabb illúzió.” A 2012-es interjúkötetben (Kelemen Attila Ármin: *Így működik Markó Béla*) és a 2013-asban (Kőrössi P. József: *A magyar kártya*) már jóval több vállalásra, teljesítményre és illúzióra emlékezhet a megkérdezett. Visszhangos verskötetek sora, az erdélyi, a magyar társadalom egészére rálátó esszék, politikai szerep magas szinten. A Kőrössi–Markó beszélgetőkönyv végén a Kós-féle *Kiáltó Szóra* rímelő, lehet, inkább feleselő mondatok: „Olyan könnyű lenne ezt az erdélyi magyarságot megnyerni, olyan könnyű lenne Romániának teljes egészében maga mellé állítani ezt a közösséget, de hát mindent megtesznek éppen az ellenkezőjéért. Így hát az álomházam Magyarország, a valóságos országom pedig Románia, mert itt élek. Erdélyt mindenképpen a magaménak érzem, de hát ez szülőföld ebben a pillanatban, és nem külön ország.”

Az egymásra következő eseményekhez kapcsolódva a gondolatok továbbfűződnek. Ezt legutóbb a *Rekviem egy macskáért* című Markó-könyvben követhettük nyomon, álmok-vonatkozásban is. Két esszét emelek ki a pozsonyi Kalligramnál 2015-ben megjelent kötetből, az *Álompolgárokat* és az eredetileg a *Korunk* felkérésére írt, *Transzszilván városálom* címet kapott emlékezőt sajátjának mondható városairól. Az első azokról szól, akik „állampolgárból álompolgárrá lehetnek”. Markó Béla kifejti aggodalmát, „ugyanis Erdélyről mint magyar–román közös hazáról a politika nem tudhat lemondani, és remélem, nem is akar, de az elvándorlók igen. Minél kevesebben leszünk, annál kisebb lesz a részesedésünk is a transzszilván jövőből.” Az újabb, az egészen friss nagy esszé Kézdivásárhelytől, a szülővárostól Kolozsvárig és Marosvásárhelyig gondolja át az „ostromlott városokat”. Mert hát

letagadhatatlan: „Erdélyben szinte minden városban két város van, de ezek nem válnak szét láthatóan, és az odalátogató turistának furcsa lehet időnként, hogy Róma és Bizánc nyomai egyaránt fellelhetők, karcsú katolikus vagy protestáns templomtornyok között itt is, ott is tömör, feldönthetetlen hagymakupolák hatalmas púpjai, egy hajdani vagy majdani áradat megfagyott hullámhegyei. A »Szép város Kolozsvár« szövegét ma már talán úgy kellene énekelni: »Két város Kolozsvár«. Mint ahogy két város Marosvásárhely is, de Nagyvárad, Szatmárnémeti, sőt lassan Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy is. És udvarterés szülővárosomban is ott rejtőzik már kicsiben egy másik Kézdivásárhely, amelyet úgy hívnak: Târgu Secuiesc. De azért az a város még nincsen félbevágva, nem érzi még az emlékező a felejtés hivatalos kényszerét, amikor azt találgatja, hogyan nevezték egykor ezt vagy azt az utcát.”

És ha már a *Valahol van egy város* címet kapott projektből, azaz könyvünkéből vettem Markó Béla éber álmának példáit, egyet lépek a nála fiatalabb *Látó*-szerkesztő, a prózaíró Láng Zsolt felé. Idézhetném nyilván az ő „másra irányuló tekintetével” is Szatmárnémetit, Kolozsvárt és Marosvásárhelyt, valamint római megberlini történeteit, ám érdekesebbnek, mindenesetre bizarrabbnak vélem az ő irodalmi álmoskönyvét. Én nevezem így *A jövő embereit*, a 2011-ben magánkiadásban mindössze 100 példányban megjelent fiktív interjút. Markó is szerepel itt, egy 2051 szeptemberében készült beszélgetéssel, azaz pontosan százévesen, és ilyeneket mond (természetesen a riporter is fiktív: Szabó Viktor Máriusz): „[M]i lett volna, ha merészebbek az álmaim? Tőkés László is folyton ezzel jött. De amikor már nem álmodtam neki, akkor ő sem tudott mihez képest merészebbnek lenni. Miután Magyarország államelnöke lett, és hatalmánál fogva többre merészkedhetett volna, olyan merev lett, mint egy kardot nyelt parkett-táncos.”

A Láng Zsolt-féle „jövő emberei” közt nyilván szerepel a 2029-ben még csak hetvenéves költő és már Nobel-díjas drámaíró, Kovács András Ferenc, vele Fírenzében Kántor Balázs András beszélget. Rövid párbeszéd-részlet:

„KBA: Költőtársaira sem féltékeny?

KAF: Bevallom, sokszor nemigen tudom, ki vagyok én, és kik a többiek. A múltkor például BIJ nagyon dicsért nekem...

KBA: Mármint Balázs Imre József?

KAF: ...igen, szóval áradozott egy bizonyos Sárpataki Csöves Frankyról, azt mondta róla, van egy új zsenink, én meg csak ingattam a fejemet, már megint a szokásos híg galeridics, ám amikor aztán elém tette a verseket, ráismertem, hogy én vagyok az.”

Néhány mondat erejéig idézek *A jövő emberei* kötetnyitó interjújából is, amelynek alanya a kiadás idején harmincas éveiben járó, 2061-ben már tekintélyes öreg professzor, a KAF által emlegetett Balázs Imre József. Bizonyos ASTA felteszi neki a kérdést, illetve állításként fogalmazza meg: „A *couleur locale* hamar kifakul.” A folytatás:

„BIJ: Ha zsákutca volna Erdély, akkor zsákutca lett volna száz éve is. De kérdem én, ha szabad, miért volna az? Szabó Gyula regényei az erdélyi emlékirodalomból erednek. Kovács Aldrovándi Lehel *Átfordulása* egyértelműen Szabó Róbert Csaba kemény realizmusát folytatja. Sütő Fanni *Miranda leveleije* Bodor Ádám kihagyásos prózáját.

ASTA: Ezzel szemben ön *A zátony* című irodalomtörténeti kötetében, amely tíz évvel az ön megszabású munkája, *A Romániai Magyar Irodalom Története* után

jelent meg, egyértelműen kijelenti, hogy az erdélyi irodalom történelemmé vált, és hamarosan senki nem fogja elővenni az erdélyi szerzők könyveit. Művének mottója: »A jelenünk nem múltja annak a jövőnek, amit elképzelünk.«

Balázs Imre József több korábbi könyvre, így Szilágyi István regényére, a *Kő hull apadó kútba* címűre is utal az újabb válaszban, majd annyit tesz hozzá az előzőekhez, hogy „az új irodalom azzal, hogy szűk körű, törékeny, egyre sérülékenyebb lesz, hogy nevetségesen kicsire szűkül, azzal csak nagyobbá válik, ugyanis az irodalom lényege a sérülékenység, az érzékenység, a kicsinység. A nehéz módon való hozzáférhetőség. A remekmű egy másik nyelven szól hozzám. Ha rögtön értem, akkor az semmitmondó.”

Ennyi idézet, különböző korú és felfogású, műfajú szerző álom- és ébredés-idézése után engedtessek meg, hogy a hozzám legközelebb álló, bizonyos Sebestyén László nevű íróval fejezzem be az erdélyi álmok egy részén átszáguldó eszmefuttatást. A 2006-ban a pesti Korona Kiadó által forgalomba hozott *Mennyei kapu* (amely valami tévedés folytán az én nevemet szerepelteti szerzőként) a Szamos jegén játszódó jelenettel zárul. Álom ez is, persze, illetve ahogy a könyvbeli narrátor, Sebestyén írja: „Ha álom (akár félálom), legyen kerek.” Mi lesz, ha Mátyás leszáll a kolozsvári lováról? Ki ül a helyére? És ha nem is királyt, legalább fejedelmet kell választani. Erdélyi fejedelmet. Sokan kerülnek szóba: Cs. Szabó, Páskándi Géza, Méliusz, Kányádi, Sütő András, Szabédi László, Kemény János, sőt Nagy István is, de ő bevezetné a proletárdiktatúrát. Akkor hát a folytatás:

„Ketten maradtak, álmodja Sebestyén. Edgár és Károly bácsi. Noha Balogh Edgár nem áll távol Nagy Istvántól, neki mégis vannak ütőkártyái: katonatiszt fia, polgári nevelést kapott, híres műemlékvédő; valamikor Szabó Dezső nyomában járt, nagy tisztelője Adynak, Móriczra pedig ma is mint mesterére néz fel; római katolikus, akinek élete végén még Márton Áron püspök úr is megbocsátott. Kós Károly eretnek hitű református, volt főgondnok; nem csupán védte a műemlékeket, mint Edgár, hanem restaurálta (épp a Mátyás szülőházát is), épített újakat, Budapesttől Szentgyörgyig (ott a Székely Nemzeti Múzeumot); rövid ideig volt pártvezér (a Magyar Néppárt élén), már-már országot is alapított (a szentistvánit csak megírta, a kalotaszegit kiálította). Igaz, hogy Fábry Zoltán Stószról azt üzenté, hogy ő Edgárt már javasolta a megalapítandó Dunai Konföderáció első köztársasági elnökének, Károly bácsi azonban ténylegesen megalakult és működő intézmények jelöltje. És Erdélyben állítólag több a református, a Kós-kultusz pedig virágzik.

Persze, most nem virágzásra, hanem fagyra van szükség: a Szamos sajnos ritkán fagy be, nemigen korcsolyáznak rajta. Pár ezer ember ki akar jönni a jégre; Sebestyén tudtával itt még nem tartottak fejedelemválasztást, így hát nem csupán a Szövetségbe beiratkozottakra lehet számítani. Ellentábor és közönyösek is kint lesznek. Gondoskodni kell, hogy mindenkinek a kezébe jusson az érvényes szavazócédula. Nem könnyű ezt megszervezni.

Ahogy mindezt végiggondolja, hatalmas kiáltás áramlik a Szamos felől. Skandál a tömeg:

– Beth-len-gá-bor, Beth-len-gá-bor, Beth-len-gá-bor!

Hogy nem gondolt erre? Az egyetlen jó megoldás. Hát persze, őt kell visszahozni!”
Ennél szebb álmot, a Sebestyénénél szebbet, én sem tudok kitalálni.